

12 landschapsaspecten

Voor de analyse van een landschap zijn onderstaande aspecten van belang. Ze geven een nadere invulling aan de kernkwaliteiten.

12 landschapsaspecten	1
1. Opbouw landschap	1
2. Identiteit en verscheidenheid	2
3. Watersysteem	2
4. Visuele kenmerken	2
5. Betekenis van gebruiksfuncties.....	2
6. Cultuurhistorie	3
7. Aardkundige waarden.....	3
8. Ecologische waarden.....	4
9. Culturele vernieuwing.....	4
10. Opgaande begroeiing	5
11. Recreatieve ontsluiting	5
12. Waardering landschap/Beleving.....	5

1. Opbouw landschap

Een goed uitgangspunt voor het maken van ruimtelijke plannen is de *lagenbenadering*. In deze benadering wordt het landschap uiteengelegd en geanalyseerd in drie lagen:

- Ondergrond
- netwerken en
- occupatie.

De *ondergrond* geeft de natuurlijke omstandigheden weer waarin ruimtelijke veranderingen optreden. In Nederland worden de bijzondere kenmerken van de ondergrond vooral bepaald door hoogte en watersystemen.

De laag van de *netwerken* vormt de infrastructuur: het geheel van wegen, spoorwegen, waterwegen, havens, luchthavens en overstappunten.

De occupatie geeft de gebruik weer dat mensen maken van de ondergrond en de netwerken. Activiteiten als wonen, werken en recreëren worden fysiek zichtbaar in de manier waarop en de plaatsen waar mensen bezit nemen van het landschap.

2. Identiteit en verscheidenheid

Elke streek heeft een *regionale identiteit*. In de ene streek leeft deze meer dan in de andere. Het 'wakker schudden' van de regionale identiteit is een krachtige methode om de kwaliteit van het landschap te beschermen en te ontwikkelen.

Natuur en cultuur vormen de identiteit van het landschap.

Bij cultuur gaat het om zowel cultuurhistorie (archeologie, historische geografie, historische bouwkunst) als moderne bouwkunst en (landschaps)architectuur.

Natuur omvat ecologische elementen, zoals planten, dieren en hun samenhang. Ook van belang is niet-levende natuur (aardkundige waarden).

3. Watersysteem

Bij landschapsontwikkeling speelt een vitaal watersysteem een centrale rol. Water is medebepalend voor de regionale identiteit en vormt belangrijke ecologische verbindingen.

Landschapsontwikkeling moet aansluiten op het waterbeleid (nadruk op integraal beheer).

Tip

- Raadpleeg waterschap en provincie bij onderzoek naar het watersysteem. Gegevens over grondwaterbescherming: afdeling Milieukwaliteit en Bodembeheer. Gegevens over grondwaterbeheer: afdeling Water.

4. Visuele kenmerken

Visuele kenmerken zijn bruikbare instrumenten voor landschapsontwikkeling. Zij bepalen in grote mate het karakter en de identiteit van de streek. Ruimte, licht en duisternis zijn doorslaggevend.

Tips

- Denk aan minder voor de handliggende aspecten als kleur, licht, geluid.
- Werk de visuele aspecten uit in een *beeldkwaliteitplan*.

5. Betekenis van gebruiksfuncties

Ga na in hoeverre het landschap nog wordt gedragen door huidige functies als:

- beheer van grasland
- wegen
- waterlopen
- paden
- bosjes

Ook het omgekeerde is van belang. Wat betekent het landschap voor gebruiksfuncties als:

- recreatieve aantrekkelijkheid

- verblijfsrecreatie
- horeca
- imago voor landbouw producten
- woon- en industriegebied
- vestigingsklimaat
- waardestijging onroerend goed

Geef verwachte ontwikkelingen aan (schaalvergroting, bedrijfsopvolging, sanering, uitbreiding en verandering van bebouwing). Denk niet alleen aan bedreigingen, maar ook aan kansen van de ontwikkelingen.

6. Cultuurhistorie

Cultuurhistorie omvat bouwhistorie, archeologie en historische geografie.

Bouwhistorici houden zich bezig met de gebouwde omgeving. Objecten van studie zijn bijvoorbeeld kerken, kastelen, bruggen, sluizen en tuinen.

Archeologie is gericht op het bodemarchief en op bepaalde zichtbare landschapselementen, zoals hunebedden, schansen, dijken en landweren.

Onder *historische geografie* vallen onder meer wegen, waterlopen, kanalen, dijken, poelen en wielen. Historisch geografen richten zich ook op restanten van vroeger bodemgebruik, zoals essen, hoogstamfruitboomgaarden, heidevelden en bebossingen.

In het Verdrag van Malta verplicht Nederland zich tot het tijdig betrekken van de archeologische belangen bij plannen met een ruimtelijk archeologisch aspect.

Tips

- Laat een *cultuurhistorische waardenkaart* maken. Deze kan worden gebruikt bij het bestemmingsplan, het landschapsontwikkelingsplan (LOP), de welstandnota en het recreatiebeleid.
- Neem in het bestemmingsplan een cultuurhistorische paragraaf op.
- Kijk op de provinciale welstand-sites.

7. Aardkundige waarden

Het aanzien van het landschap wordt mede bepaald door *aardkundige landschapselementen*. Vaak zijn dit overblijfselen uit een ver verleden. Sommige aardkundige processen zijn nog actief.

De aardkundige ondergrond bepaalt het reliëf en de verschillen in bodemgesteldheid. Ook is het de basis voor cultuurhistorische en ecologische kwaliteiten. De hogere delen van Nederland waren bijvoorbeeld het eerst bewoond (kreekruggen, donken en oeverwallen). Met de aanleg van terpen en dijken werden ook de lagere delen geschikt voor bewoning.

Het aardkundig landschap varieert onder andere van kwelders, wadden, zandverstuivingen tot lössgronden. Deze variatie draagt bij aan ecologische soortenrijkdom.

8. Ecologische waarden

Belangrijk bij landschapsontwikkeling zijn de oorspronkelijke planten en dieren van een streek. Deze bepalen mede regionale identiteit. Verbindingen tussen leefgebieden van planten en dieren voorkomen dat ze op eilandjes leven, waar zij kunnen uitsterven.

Verschillende soorten stellen verschillende eisen aan het leefgebied en de verbindingen.

Belangrijke ecologische randvoorwaarden worden bepaald door de Vogel- en habitatrictlijn (VHR).

9. Culturele vernieuwing

Culturele vernieuwing is bouwen aan het erfgoed van morgen.

(Landschaps)architectuur en beeldende kunst moeten aansluiten bij de waarden in het landschap.

Bevorder architectonische kwaliteit van bebouwing in het landelijk gebied. Pas nieuwe, streekeigen bouwstijlen toe en betrek hierbij lokale expertise.

Stichting Kunst en Openbare Ruimte (SKOR) kan adviseren.

Tips

Beleid:

- Zorg voor eenvoudig kunstbeleid.
- Schep randvoorwaarden voor beeldende kunst, zonder vaste regels te formuleren (bijvoorbeeld de 1%-regeling).
- Geef beeldende kunst een plaats bij de uitwerking van een sociaal-cultureel beleidsthema.

Locaties en processen:

- Creëer ontwerp- en beleidsvrije gebieden.
- Geef beeldende kunst ruimte om de planologie te 'ontregelen'.
- Beeldende kunst? Ja, maar niet overal.

Organisatie:

- Richt een onafhankelijke kunstorganisatie op voor de gemeente en het landelijk gebied. Of vorm een netwerk van regionale kunstadviseurs.

Projecten:

- Betrek een kunstenaar vanaf het begin bij het project vanwege de onconventionele kijk en creativiteit.
- Bij een complex project: zorg voor een mentor die de kunstenaars begeleidt.

10. Opgaande begroeiing

Opgaande begroeiing is een direct instrument voor de kwaliteit en ontwikkeling van het landschap. De waarde van de karakteristieke beplantingen hangt af van hun betekenis voor de landschapsgeschiedenis en samenhang in het landschap. Bij behoud en bescherming spelen gaafheid, zeldzaamheid en vervangbaarheid een rol.

Landschapsonwikkeling betekent vaak uitbreiding en toevoeging van opgaande begroeiing. Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan de identiteit, de ecologische waarde en de recreatieve aantrekkelijkheid van het landschap.

11. Recreatieve ontsluiting

Openbare toegankelijkheid en bereikbaarheid zijn bepalend voor leefbaarheid van het landschap: het aantal routes, de lengte en kwaliteit van de routes en in hoeverre paden vrij liggen.

De lengte van openbare wandelwegen is afgelopen vijftig jaar flink afgenomen. Er zijn onvoldoende wandelmogelijkheden in het landelijk gebied.

Stem de recreatieve ontsluiting af op de (groeierende) behoefte om te fietsen, wandelen en varen. Vooral verbetering van de toegankelijkheid langs steden en dorpen verdient aandacht.

12. Waardering landschap/Beleving

Hoe gebruikers het landschap waarderen is van belang bij het opstellen van een landschapsonwikkelingsplan (LOP) of bestemmingsplan. Een belevingsonderzoek kan inzicht geven.

Laat bewoners en recreanten reageren op beelden van het huidige landschap en mogelijke veranderingen. Een belevingsonderzoek brengt onverwachte elementen in het landschap aan het licht.